

GAB AKADEMİ

Cilt/Vol: 1 Sayı/Num: 1
Aralık/December 2021
ISSN 2792-0194

Türk-Fransız İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Pierre Loti (1911-1921)

A Different Approach in The Evaluation of Turkish-French
Relations: Pierre Loti
(1911-1921)

Muhammed Abdullah BALTA

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
MA Student, Ankara Yıldırım Beyazıt University
Ankara, Turkey
mab.akademia@gmail.com Orcid.org/0000-0001-8424-0586

Article Information/Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 21 Kasım / November 2021

Accepted / Kabul Tarihi: 26 Kasım / November 2021

Published / Yayın Tarihi: 29 Aralık / December 2021

Pub Date Season / Yayın Sezonu: December / Aralık

Volume/ Cilt: 1 Issue /Sayı: 1 Pages / Sayfa: 89-106.

Türk-Fransız İlişkilerinin Değerlendirilmesinde Farklı Bir Yaklaşım: Pierre Loti (1911-1921)

Özet

Pierre Loti'nin Türkiye'ye yönelik tutum ve yönelimleri çoğu Türk Aydını tarafından romantik bir söylevden, hümanist bir dünya görüşünden ve hakperestliğe düşkün bir tavırın yansımalarından öteye taşınmamıştır. Baha Tevfik'in ifadesinde belirginleşen Türk aydınının ortak eğilimi, Pierre'i *yazdıkları kadar yaptıkları da şiidir* telakkisi içerisine hapsedmiş, böylelikle Pierre'in realist boyutu gölgelenmiştir. Bu çalışmada, Pierre Loti'nin ahvâl-i ruhiyelerinden ziyade akl-ı selîm yanlarının, Descartes'e göre *doğruyu yanlıştan ayırma yetisinin*, etüdü vazifesi üstlenilmiştir. Nitekim Loti'nin Türkiye'nin yaralarını sarmaya yönelik Düvel-i Muazzama'ya karşı giriştiği müdafaa hareketinin yalnızca *eski ve güzel olanı koruma duyarlılığı* ile açıklanamayacağı aşikârdır. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Cihan Harbi ve Millî Mücadele yıllarında Pierre'in Türklere karşı sergilemiş olduğu *savunucu* söylevlerde, öz vatanının ve hemşehrilerinin çıkarlarını korumaya yönelik vatanperver bir bilincin de yansımalarını bulmak mümkündür. Çalışma içerisinde Pierre Loti'nin söylevlerindeki bu bilinç, Loti'nin 1911-1921 yılları arasındaki Türk-Fransız ilişkilerine dair gözlemleri üzerinden irdelenmiştir. Yukarıda belirtilen dönemdeki Türk-Fransız ilişkilerinin aksine, Pierre, Fransa'nın Türk topraklarındaki menfaatlerini Türkiye'deki azınlıklar üzerinden kurulacak bir ittifakta değil, doğrudan Türk hükümeti ile sağlanacak bir iş birliğinde görmüştür. Pierre, bu iş birliğinin aksine atılacak her adımın Fransa'nın Şark'taki prestijine zarar vereceğini ileri sürmektedir. Bu gayeyle XX. yüzyılın başlarında Fransız kamuoyundaki menfi Türk imajını gidermeye çalışan Pierre, 1920'ler ve sonrasında Fransız kamuoyunu Türklerin lehine çevirebilmeyi başarabilmiştir. Tüm bu bulguların ortaya çıkarılmasında ve çalışmanın hazırlanma sürecinde *Nedensel Karşılaştırma Araştırması*'yla birlikte, *Tarihsel Tarama* metoduna başvurulduğu ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Pierre Loti, Türk-Fransız İlişkileri, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Millî Mücadele Dönemi

A Different Approach in The Evaluation of Turkish-French Relations: Pierre Loti (1911-1921)

Abstract

Pierre Loti's attitudes and orientations towards Turkey could not be moved by most Turkish intellectuals beyond a romantic discourse, a humanistic worldview and reflections of an attitude fond of justice. The common tendency of Turkish intellectuals, which became evident in Baha Tevfik's expression, imprisoned Pierre in the notion that not only what he wrote but also he did was poetry, thus the realist dimension of Pierre was overshadowed. In this article, the task of studying Pierre Loti's sane aspects rather than his mental state, his ability to distinguish right from wrong according to Descartes, is undertaken. It is obvious that Loti's advocacy against the Düvel-i Muazzama aiming to heal Turkey's wounds cannot be explained only with the sensitivity of protecting the old and beautiful. This study seeks to show that a patriotic consciousness to defend the interests of his homeland and compatriots is at the forefront in Pierre's defensive speeches against the Turks. The work's covered time gap is from

1911 to 1921 order. Turk-Frenchman relation do analyzing in this period within studies by Pierre Loti. Pierre will not see France's interests in Turkish territory over the minorities in Turkey. He wants direct Turk-Frenchman states's alliance. Pierre thinks adverse of this cooperation will harm the prestige of France in the Orient. Therefore after 1991 in the Frenchman public opinion he works to a positive Turk sense constitute. In this his actions, Pierre Loti will be successful on enter 1920s. Finally, in the preparation of this study had use *Causal Comparison Research* and *Historical Scan* methods.

Keywords: Pierre Loti, Turk-Frenchman Relations, Turco-Italian War, Balkan Wars, War of Independence

Giriş

Pierre Loti, 1850 yılında Fransa'nın Rochefort şehrinde dünyaya geldi. Gerçek adı Louis Marie Julien Viaud olan Pierre, Tahiti'ye gerçekleştirdiği bir ziyareti esnasında kendisine verilecek olan "Loti" takma adını oldukça benimseyecektir.⁸⁴ Pierre, kendisine verilen bu takma adı tüm eserlerinde kullanacak ve şöhretini de bu takma ad ile yapacaktır.⁸⁵ Protestan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Loti, abisinin mesleğinden de etkilenir şekilde, 1867 yılında denizcilik okuluna kaydolar.⁸⁶ Bu tarihten iki yıl sonra eğitim gemisinde ilk görevini üstlenir. Ertesi yıl ilk kez ziyaret edeceği İzmir'de Türklerle tanışma fırsatını bulur. Loti, bu ziyaretinin ardından birçok kez daha Devlet-i Âliyye topraklarını ziyaret edecektir.⁸⁷

Pierre Loti'nin Türk toplulukları ile tanış olduğu yıllar, Osmanlı Devleti'nin birçok sorun ile karşı karşıya kaldığı bir zaman dilimine rastlamaktadır. Ale'l-husus Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Cihan Harbi ve Millî Mücadele dönemi gibi Türklerin en zorlu yıllarına şahit olur. Bu dönem aralığı, takribî 1911'den 1921'e kadarki süreç, Osmanlı'nın uluslararası konjonktürde yalnızlaştığı bir süreçtir. Osmanlı Devleti'nin uluslararası arenadaki yalnızlığı, beraberinde askerî yenil-

⁸⁴ Loti, Pasifik'te yetişen bir çiçeğin adıdır. Tuğrul Baykent, "Pierre Loti", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sy. 7 (1996): 11.

⁸⁵ Pierre, "Loti" takma adıyla 73 yılda 40'in üzerinde eser vermiştir. Baykent, "Pierre Loti", 11; Pierre kaleme almış olduğu onlarca eserinin getirisiyle, dünyaca tanınmış ünlü bir yazar olmayı başarır. Pierre'in bu üretken kişiliği, Fransa'nın en seçkin bilim kurumlarından birisi olan Fransız Akademisi azaları arasına da girebilmesine olanak sağlamıştır. Adil Dağıstan, "Millî Mücadele Döneminde Türk-Fransız Yakınlaşmasında Pierre Loti'nin Rolü", *Türk Kültürü Araştırmaları* 31, sy. 1-2 (1995): 105.

⁸⁶ Kemal Kahraman, "Loti, Pierre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 27 (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 213.

⁸⁷ Pierre Loti'nin 1876-77, 1887, 1890, 1894, 1903-1905 ve 1913 yıllarında Türkiye'yi ziyaret ettiği bilinmektedir. Baykent, "Pierre Loti", 12.

gileri ve toprak kayıplarını da getirecektir. Devlet-i Âliyye'nin yaşamış olduğu bu dönem, Türk topraklarındaki azınlıkların Osmanlı idaresine karşı ayaklanmalarında önemli bir aralığı teşkil etmektedir. Bu yıllarda Türk ve Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen katliamların önü açılacak ve gitgide yaygınlaşacaktır. Beraberinde ise Osmanlı hükümeti tarafından gerçekleştirilecek birtakım müdafaa hareketleri, azınlıklar üzerinden sözde katliam girişimleri olarak uluslararası kamuoyuna lanse edilecektir. Özellikle Ermeni yazarlar tarafından uluslararası kamuoyuna lanse edilen haberlerde, Türklerin azınlıklara yönelik birçok katliam girişiminde bulunduğu dair yalan haberler paylaşılmıştır. Uluslararası kamuoyuna sunulan bu haberlerin etkisiyle de Devlet-i Âliyye, uluslararası arenada gittikçe yalnızlaşmıştır.

Pierre Loti tüm bu hadiselerin vuku bulduğu bir dönemde uluslararası kamuoyunda, Türklerin senelerce gür sesi olmuştur.⁸⁸ Türk halkını uluslararası kamuoyunda müdafaa etme vazifesini üstlenen Pierre,⁸⁹ başta kendi hemşehrileri olmak üzere muhtelif Batılı yazarlardan birçok eleştirilere, hatta oldukça ağır hakaretlere maruz kalmıştır.⁹⁰ Bununla birlikte kimi Türk yazarları da Pierre'in Türk halkına karşı sergilemiş olduğu tutum ve yönelimlerini romantik bir söylevden fazlası olarak değerlendirmeyecektir.⁹¹ Loti'nin Türkiye'nin inkişafına ket vurduğunu, hatta Türkiye üzerinde Batılı anlayışta emperyalist emeller beslediğine dair görüşlere kapılan Türk aydınları dahi bulunacaktır.⁹²

Pierre Loti'nin Devlet-i Âliyye'yi Fransa'nın çıkarları ile uyuşan bölgesel bir güç olarak gördüğü aşikârdır. Türk topraklarındaki Türk ve Müslümanlara yönelik mezalime sessiz kalamayan Loti, aynı zamanda kendi hemşehrilerinin de bu mezalimden büyük paylar aldığı farkındadır. Bu katliam girişimlerine insanî bir tutumun yansımalarıyla karşı çıkan

⁸⁸ H. L., "Bizden Ne Bekliyorlar?", *İrade-i Milliye*, sy. 23, 11 Cemziye'1 Evvel 1338 – 2 Şubat 1920, 1.

⁸⁹ "'Klod Farer' İstanbul'da", *Dilek*, sy. 10, 15 Kânûn-ı Sâni 1338 – 15 Haziran 1922, 2.

⁹⁰ Kemal Kurak, "Türk Dostu Pierre Loti'nin Gözüyle Ermeni Meselesi", *Yeni Türkiye*, sy. 64 (2014): 3896; Loti'nin Türkiye'yi müdafaa ettiği dönemlerde Ermeni, Sırp ve Yunan asıllı kişilerden tehdit mektupları aldığı dahi olmuştur. Baldıran, "Pierre Loti'nin Türkiye'ye Olan Sempatisi", 191.

⁹¹ Daha fazla bilgi için bkz: Zeynep Mennan, "Türkiye'de Olumsuz Pierre Loti Eleştirileri", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 20, sy. 2 (2003): 31-40.

⁹² Pierre Loti'ye yönelik gerçekleştirilen en büyük eleştiri, dönemin en büyük şairleri arasında bulunan Nazım Hikmet tarafından kaleme alınır. Nazım'ın *Ne domuz bir burjuvaymışım meğer!* dizeleri ile eleştirdiği kişi, Pierre Loti'den başkası değildir. Nazım Hikmet'in *Piyer Loti* başlıklı şiirinin tamamı için bkz: Nazım Hikmet, *Bütün Şiirleri* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008), 34.

Loti, duygusal bir yaklaşımın ötesinde de reel-politik bir düşünce tarzıyla durumları değerlendirebilmiştir. O, Doğu'nun gizemlerine tutkun, Türk'lere karşı duygusal bir yakınlık besleyen Pierre Loti değil; tümüyle ortaya siyasal tavır koyan, güdümlü bir yazardır.⁹³ Bu siyasal tavrın etkinliğinin net olarak anlaşılabilmesi için çalışma, "Pierre'in Türk-Ermeni İlişkilerine Dair Yaklaşımları" şeklinde belirli bir konu veya belirli bir dönemi değil, oldukça geniş bir zaman aralığını Türk-Fransız ilişkileri üzerinden ele almaktadır. Bu husus çalışmanın özgünlüğüne de katkı sağlayan bir noktayı teşkil etmektedir.

Bu çalışma, takribî 1911 yılından (Trablusgarp Savaşı'nın başlamasından) 1921 yılına (Millî Mücadele dönemine) kadarki gerçekleşen hadisele-ri konu edinmektedir. Çalışmaya getirilen sınırlılıkta, Pierre'in Türkiye'ye yönelik *savunucu* söylevlerinin başlangıç noktası olarak kabul edilen 1911 yılı⁹⁴ esas alınmıştır. Çalışmanın noktalandığı 1921 yılına gelindiğinde ise Pierre, bu tarihten kısa bir müddet sonra dünyaya gözlerini yumacaktır. Bu süre zarfında vukuu bulan hadiseler, Pierre Loti'nin kaleme almış olduğu eserler üzerinden tetkik edilmiştir. Mamafih hadiseler, dönemin gazete başlıkları üzerinden de takip edilmeye çalışılmıştır.

Pierre Loti'nin Trablusgarp Savaşı'ndan Millî Mücadele dönemine kadar ki süreci konu edinen iki önemli eseri *Can Çekişen Türkiye* ve *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü*, çalışma içerisinde kullanılan temel kaynaklar arasındadır. Bu iki önemli eser içerisindeki anlatılar, Pierre tarafından doğrudan tanıklık edilerek kaleme alınmıştır. Olayların doğrudan bir tanığa ait olarak kaleme alınmış olması, eserleri bu çalışma için oldukça değerli bir konuma getirmektedir. Maahaza 1879 yılında kaleme alınan *Aziyade* eserinden hareketle, Pierre'in kişiliğine yönelik birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur. Pierre'in kişiliğine yönelik yapılan çıkarımlar, Pierre'in diğer eserlerindeki söylevleriyle bir araya getirilerek Pierre Loti'nin daha açık bir şekilde anlaşılmasına katkı sağlamıştır.⁹⁵ Son olarak

⁹³ Pierre Loti, *Doğudaki Hayalet*, çev. Faruk Ersöz (İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 2000), 18; Pierre Loti'nin Türkiye'ye yönelik savunucu söylevleri kimi yazarlar tarafından Pierre'in hakperestliğe düşkün tavrıyla ve romantik kişiliğiyle ilişkilendirilirken kimi yazarlar da Loti'nin Türkiye'ye göstermiş olduğu dostluğu Abdülhamid dönemine duyduğu hayranlıkla ilişkilendirmektedir. Bkz: Alain Quella-Villeger, "Büyük Türk Dostu Loti, Louis Barthou Aracılığı ile Aziyade'den Atatürk'e", çev. Sevim Sönmez, *Türkiye İçin Mektuplar* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 46.

⁹⁴ Yaşar Özüçetin, "Anadolu Gazetelerinden Biri Olan "İzmir'e Doğru" ve Pierre Loti'nin Gazetede Yazıları", *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi* 4, sy. 18 (2011): 264; Kurak, "Türk Dostu Pierre Loti'nin Gözüyle Ermeni Meselesi", 3896.

⁹⁵ Çalışma, bu yönüyle özgün bir yerde bulunmaktadır.

Pierre'in Türk-Ermeni ilişkileri üzerine kaleme almış olduğu yazılarının yer aldığı *Pierre Loti'nin Mektupları ve Son Kitabı: Türkler ve Ermeniler* adlı eser, Millî Mücadele yıllarındaki Rus-Ermeni iş birliğine işaret etmesi bakımından elzemdir. Nitekim çalışma içerisinde bu iş birliğinin Fransa'nın aleyhine olduğu net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Pierre Loti'nin kaleme almış olduğu diğer eserlerden de bir ölçüde yararlanmanın dışında, çalışmanın konusuna doğrudan ışık tutacak ikinci el kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Çalışmada Büyüköztürk'ün "ortaya çıkmış/var olan bir durumun ya da olayın nedenlerini, bu nedenleri etkileyen değişkenleri ya da bir etkinin sonuçlarını belirlemeye yönelik bir araştırma türü"⁹⁶ olarak tanımladığı *Nedensel Karşılaştırma Araştırması*'na başvurulmuş; bununla birlikte *Tarihsel Tarama* yönteminin gereklilikleri bağlamında belirli kuruluşların arşivlerinden ve basılı yayınlardan da sistematik bir şekilde veriler toplanmıştır. Akabinde bu veriler, eleştirel bir analize tabi tutularak çalışma içerisine dahil edilmiştir.⁹⁷

1. Pierre Loti'nin Fransa'sında Türkiye'nin Konumu ve Türkler

Pierre Loti'nin uluslararası kamuoyuna karşı Türkiye'yi müdafaa eden yazılar kaleme almasındaki başlangıç, birçok akademik çalışma tarafından Trablusgarp Savaşı ile başlatılmaktadır. Balkan Savaşları, Birinci Cihan Harbi ve Millî Mücadele yıllarında da Loti'nin kaleminden benzer yazılar çıktığı ifade edilebilir.⁹⁸ Filhakika Pierre'in Türkiye'ye yönelik müdafaaalarını 1911 gibi geç bir tarih ile ilişkilendirmek, Pierre'e karşı yapılan büyük bir haksızlık olacaktır. Nitekim kendisinin "Pera beni sıkıyor, rahatsız ediyor. Gidip eski İstanbul'a hatta daha da ötesine, kutsal Eyüp semtine yerleşeceğim."⁹⁹ ifadeleriyle ve diğer benzeri erken dönem yazılarıyla, zaten her dem bir seçim içerisinde olduğu görülmektedir. Fakat bu çalışmanın kapsadığı dönem aralığından hareketle ve tarihsel kronolojinin göz önünde bulundurulmasıyla çalışmaya, ilk olarak Trablusgarp Savaşı yıllarıyla

⁹⁶ Şener Büyüköztürk v.dğr., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2013), 189.

⁹⁷ Fatih Yazıcı, "Tarihsel Tarama", *Tarih İçin Metodoloji*, edt. Ahmet Şimşek (Ankara: Pegem Akademik Yayınları, 2015), 172-173.

⁹⁸ Pierre Loti, *Can Çekişen Türkiye 1914*, haz. Fikret Şahoğlu, (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1973), 9; Kemal Kahraman, "Loti, Pierre", 213; Atatürk, Pierre'in bu duruşunu civanmert ve hakperest bir anlayış ile özdeşleştirmektedir. Daha geniş bilgi için bkz: Pierre Loti, *Türkiye İçin Mektuplar*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 205.

⁹⁹ Pierre Loti, *Aziyade* (İstanbul: Oğlak Yayınları, 2018), 56.

başlangıç yapılacaktır. Bu dönemin ardından Pierre Loti'nin uluslararası zeminde Türkiye'yi müdafaa ettiği Balkan Savaşları, Birinci Cihan Harbi ve Millî Mücadele yılları ele alınacaktır.

2. İtalya'nın Trablusgarp'ı İşgali ve Balkan Savaşları (1911-1913)

İtalya'nın 5 Kasım 1911 tarihinde Trablusgarp ile Bingazi'yi işgal etmesinin ardından başlayan Trablusgarp Savaşı,¹⁰⁰ sonuçları itibariyle Osmanlı hükümetine büyük kayıplara mâl olmuştur. İtalya Trablusgarp'ın belirli bir bölümünü kontrolü altına alırken, Osmanlı'nın siyasi çöküntüsü bu tarihten sonra büyük bir ivme kazanmıştır. İtalya'nın bu savaşta kazandımları ve savaşın Osmanlı Devleti'nde yol açmış olduğu zararlar, Avrupa devletlerinin gazetelerinde haftalarca konu edinilmiştir. Başta Fransız gazeteleri olmak üzere Avrupa gazetelerinde atılan manşetler, İtalya'nın kazanmış olduğu zafer karşısında methiyeler dizeler niteliktedir.¹⁰¹ Loti gazete manşetlerine atılan başlıklar kadar,¹⁰² Trablusgarp'ta yaşanan kanlı hadiselere de büyük tepkiler göstermiştir. Trablusgarp'ta bulunan İtalyanları, hiçbir amaca hizmet etmeyen emperyalist işgalciler olarak tanımlamaktadır.¹⁰³ Avrupa devletlerinin ise dinî fanatizmin etkisinde kalarak İtalyanları desteklediklerini ifade eder. Öyle olmalı ki, Avrupa'yı bir bütün olarak tutan etmenlerden birisi konumundaki Hristiyanlık benliğinin Loti'de yeterince güçlü olmayışı,¹⁰⁴ Loti'nin dinî fanatizm ağırlıklı Avrupalı söylevlerden sıyrılmasını kolaylaştırmıştır. O, her şeyden önce bir dünya vatandaşıdır. Pierre Trablusgarp'ta yaşanan savaşa Fransa'nın destek çıkması istemez, Kuzey Afrika'da ve Şark'ta kötü bir imaj çizmesine razı değildir.¹⁰⁵ Trablusgarp'ta ölen bir İtalyan askerinin annesi tarafından

¹⁰⁰ Feroz Ahmad, "İttihat ve Terakki'nin Dış Politikası (1908-1919)", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi* 2, (1985): 297.

¹⁰¹ Pierre Loti, Paris'te yayımlanan gazetelerde çalışan muhabirlerin İtalyan ordusunun konakladığı cephelerde bulduklarını ve bu nedenle de kendilerine gösterilen hizmetlerin etkisinde kalarak çeşitli yazılar kaleme aldıklarını belirtir. İtalyan ordugâhlarından Fransız muhabirler, Trablusgarp'ta bulunan Arapların İtalyanlar tarafından *ot gibi biçildiklerini* överek kaleme aldıklarını ifade eder. Pierre, bu durumu ne insanî bir tutum ne de objektif bir bakış açısı olarak kabul eder. Pierre Loti, *Can Çekişen Türkiye* 1914, 45.

¹⁰² Kurak, "Türk Dostu Pierre Loti'nin Gözüyle Ermeni Meselesi", 3896.

¹⁰³ Pierre Loti, *Can Çekişen Türkiye* 1914, 53.

¹⁰⁴ Loti, Avrupa'nın dini fanatizminden oldukça uzakta bir kişiliğe sahiptir. *Aziyade* romanında dile getirdiği "Hristiyan olmayı denedim, olamadım." ifadeleri onun Hristiyanlıkla olan ilişkisini açık bir şekilde ortaya koyar. Pierre Loti, *Aziyade*, 47-48.

¹⁰⁵ Fransa'nın yakın geçmişte Kuzey Afrika'da gerçekleştirdiği Cezayir ve Tunus işgallerinden dolaydır ki sicili K. Afrika'daki Arap kabileleri arasında ve Osmanlı Devleti nazarında hiç de parlak değildir. Pierre bu olumsuz sicilin Trablusgarp'ta İtalyanlara verilecek destekle cilalanmasını ve devam ettirilmesini istememektedir.

Loti'ye yöneltilen “*Trablusgarp’ın fethi, Fransa tarafından yapılmış olsaydı 3 Ocak 1912 Figaro’da okuduğum makaleyi yine de yazacak mıydınız?*” sorusuna karşı Loti “*Trablusgarp’ı eğer Fransızlar almış olsalardı, onları da aynı şekilde protesto ederdim.*” ifadeleriyle karşılık vermiştir.¹⁰⁶ Pierre Loti’nin Trablusgarp’ın işgaline yönelik göstermiş olduğu bu net tavır, birçok Batılı okuyucu tarafından ağır hakaretlere uğramasına sebebiyet vermiştir.¹⁰⁷ Özellikle İtalyanlar tarafından pek çok *çirkin küfürler* ve *çeşitli tehditler*¹⁰⁸ içeren mektuplar almıştır.

Fakat ne Trablusgarp Osmanlı Devleti için son cephe ne de Pierre Loti için son müdafaa noktası olacaktır. Trablusgarp Savaşı’nın sürdüğü yıllarda, Birinci Balkan Savaşı patlak verecek ve Devlet-i Âliyye bu duruma oldukça hazırlıksız bir şekilde yakalanacaktır. Kuzey Afrika ve Rumeli’de aynı anda savaşılan Osmanlı, her iki cepheye de yeterince destek sağlayamayacaktır.¹⁰⁹ Kısa bir sürenin ardından ise Balkanlar büyük bir mezalimin merkezi konumuna dönüşecektir. Çok sayıdaki Müslüman ve Türk gruplar, bölgede yayılmacı politikalar izleyen Balkan Birliği (Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan) tarafından acımasız şekillerde katledilecektir. Bu katliam girişiminden kurtulabilen gruplar ise, Türkiye’nin iç bölgelerine, Anadolu’ya doğru göçe zorlanacaktır.¹¹⁰

1912 tarihinde Balkanlar’da yaşanan bu mezalime Pierre Loti sessiz kalmayacaktır. Balkanlar’daki Türk ve Müslüman nüfusa karşı girişilen katliam hareketlerini, yüksek bir ses ile cihan-ı efkâr-ı umumiyeye duyurmaya çalışmıştır.¹¹¹ İlk iş olarak, bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusunun sindi-

¹⁰⁶ Pierre Loti, *Can Çekişen Türkiye 1914*, 51.

¹⁰⁷ Kurak, “Türk Dostu Pierre Loti’nin Gözüyle Ermeni Meselesi”, 3896.

¹⁰⁸ Pierre Loti, *Can Çekişen Türkiye 1914*, 52.

¹⁰⁹ Nitekim Trablusgarp Savaşı, Balkan devletlerinin birliğini sağlayabilmesinde ve Osmanlı’nın Avrupa topraklarındaki asırlık yatırımlarının silinmesinde oldukça yıkıcı etkiler yaratmıştır. Kemal Beydilli, “Trablusgarp Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 2 (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 609.

¹¹⁰ Cevdet Küçük, “Balkan Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5 (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 25.

¹¹¹ Pierre Loti’nin kaleme aldığı *Can Çekişen Türkiye* ve *Sevgili Fransa’mızın Doğudaki Ölümlü eserleri*, Balkan Savaşları üzerine detaylı bir incelemeyi içlerinde barındırmaktadır. Özellikle *Can Çekişen Türkiye* adlı eserde, Balkan Savaşları sırasında Türklere karşı girişilen katliam ve zulüm hareketlerini anlatan mektuplara ve makalelere yer verilmektedir. Bununla birlikte Balkanlar’da Türklerin aleyhine gelişen duruma bir son verebilmek için dönemin Amerikan başkanı Taft ile bir görüşme ayarlayabildiyse de olumlu bir sonuç alamaz. Amerika’dan memleketine döner dönmez ise zaman kaybetmeden Türkler adına birtakım kampanya faaliyetleri yürütmeye koyulur. Kemal Kurak, “Türk Dostu Pierre Loti’nin Gözüyle Ermeni Meselesi”, 3896.

rilmesine yönelik başvurulmuş girişimlere dikkat çeker. Balkanlar'daki Türk nüfuzunun gitgide kırılmasını büyük bir endişe ile takip eder. Loti'nin Rumeli'de bulunmasını arzuladığı Türk nüfuzu, yalnızca onun Batı'dan çok Doğu'ya yakın bir ahvâl-i ruhiye içerisinde bulunuşu ile açıklanacak bir durum değildir. Nitekim Pierre, Bulgar Birliği'nin Balkan topraklarındaki hak talebine de karşı değildir. Balkan Birliği'nin bağımsızlıklarına giden süreçte bir mücadele içerisinde olmalarını takdir ile karşılar.¹¹² Baldıran bu nedenle olmalıdır ki, Loti'nin kimi zaman Batı'nın kalıplaşmış söylevlerinden kurtulamadığına işaret eder.¹¹³

Balkanlar'daki Türk ve Müslüman gruplara uygulanan mezalimin karşısında durmakla birlikte Pierre, Rumeli'de bulunması zarurî bir Türk nüfuzunun varlığına da işaret etmektedir.¹¹⁴ Balkanlar'da bulunan Fransız ve Katolik dokusunun korunması, Loti'ye göre bu coğrafyadaki Türk varlığı ile yakından ilişkilidir.¹¹⁵ O, Rumeli'de bulunan Fransız ve Katolik dokusunun karşısında Bulgar salibini bir tehdit olarak görmektedir. Bu düşüncesini Balkan Savaşları sırasında kaleme aldığı *La Turquie Agonisante (Can Çekişen Türkiye)* adlı eserinde şu ifadelerle açıklamaktadır:

“...bizim Türkiye'de yıllardan beri artan -az klasın haddinden fazla artan diyecektim- iki buçuk milyona yakın sermayemiz var. İktisadî birikimimiz olan bu para istilâcılarının elinde ne olacak? Ve en önemlisi, normal veya dinî okullarımız da var, ortalama bir hesaplama, dilimizi yanlışsız konuşan 110.000 öğrenciyi kapsıyor. Balkan adası kısmı, Bulgar veya Yunan eline geçerse, bunlar olduğu gibi kapanacak, mahvolacaktır. Aynı zamanda Müslüman okullarında

¹¹² Loti'nin Balkan devletlerine karşı getirmiş olduğu eleştiriler, Balkan devletlerinin bağımsızlık mücadelesi esnasında sergilemiş oldukları tutumlar ile ilgilidir. Balkan devletlerinin bölgede giriştiği katliam hareketlerini, yerel halkın zor kullanılarak göçe zorlanmasını ve benzeri savaş hukukunun dışında kalan davranışları eleştirir. Daha geniş bilgi için bkz: Pierre Loti, *Can Çekişen Türkiye 1914*, 69.

¹¹³ Galip Baldıran, *Pierre Loti ve Oryantalist Söylem*, (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2005), 11; Batı'nın kalıplaşmış söylevlerinden kurtulamadığı ifade edilen Loti'nin *Aziyade* romanında sarf ettiği “...Osmanlı uyruğuna girmek, adımı ve vatanımı değiştirmek benim için önemli değil ama resmî olarak Hıristiyan kalmayı tercih ederim.” sözleri, burada hatırlanması gereken ilginç bir anekdot olabilir. Daha geniş bilgi için bkz: Loti, *Aziyade*, 167.

¹¹⁴ Sümeyra Zeynep Şahin ve Muhammed Abdullah Balta, “Pierre Loti'nin Doğusu: Oryantalist Söyleminde Türkiye İzleri”, *Korku ve Kaygı Çağında İnsan ve Toplum Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Türkiye-Ankara, 9-10 Ocak 2021), ed. Sait Okumuş v.dğr. (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2021), 204.

¹¹⁵ Nitekim Devlet-i Âliyye içerisindeki azınlıkların birbirlerinden hoşlanmadıkları bilinen bir gerçektir. Daha geniş bilgi için bkz: Hasan Tahsin Fendoğlu, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri*, (İstanbul: Beyan Yayınları, 2002), 117; Ayrıca tarihin de gösterdiği gibi Hıristiyan mezhepleri arasındaki bu çekişme yalnızca Katoliklik ile Ortodoksluk arasında değil; Balkanlar'da birliğini yeni sağlamış millî devletlerin millî kiliseleri arasında da devam etmiştir. Bkz: İlber Ortaylı, *Son İmparatorluk Osmanlı*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2014), 89.

*mecburi olan Fransızca öğrenimi de kalkacaktır. Ne yazık! Böylece, dünya yüzünde sevgili dilimizin yıldızının söndüğü bir ülke daha bulunacaktır.*¹¹⁶

Balkanlar'da mevcut Fransız ve Katolik dokusu kadar bölgedeki Fransız ve Katolik nüfusunun da büyük bir tehlike altında olduğunu belirten Loti, Balkan Devletleri'nin Türk ve Müslüman gruplara yönelik sergilemiş olduğu zulümlerden Fransız ve Katolik nüfusunun da payını aldığına işaret eder.¹¹⁷ Bu bağlamda Balkanlar'da kurulacak baskın bir Ortodoks nüfuzu veyahut Bulgar kilisesi gibi birtakım millî kurum ve kuruluşlar, bölgedeki Katolik nüfuzunun aleyhine bir gelişme olarak değerlendirilir.¹¹⁸

Yukarıda bulunulan çıkarımların Pierre Loti'nin Rumeli coğrafyasındaki birincil önceliklerini teşkil ettiği ifade edilebilir. Loti, ülkesi Fransa'nın Rumeli coğrafyasında bulunan iktisadî yatırımlarının, politik emellerinin, dinî ve kültürel çalışmalarının sekteye uğraması hususunda oldukça endişelidir.

3. Birinci Cihan Harbi ve Millî Mücadele Yılları

Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşları, Devlet-i Âliyye'nin iki kıtadaki asırlık yatırımlarının noktalandığı bir tarih olmuştur. Bu savaşların maddî ve manevî yaraları henüz sarılamamışken kısa bir müddet sonra Birinci Cihan Harbi patlak verecektir. Pierre, Birinci Cihan Harbi'nde Devlet-i Âliyye'nin Alman saflarında yer almasını şiddetle eleştirir. Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın kucağına itildiğini ifade eder. Fransa'nın ise Osmanlı Devleti'ne karşı girişeceği bir savaşta asla kârlı çıkamayacağını vurgular. Fransa'nın Osmanlı Devleti'ne karşı açacağı bir savaşta, Fransa'nın İslâm dünyasındaki itibarı büyük ölçüde zarar görecektir.¹¹⁹ Fransa'nın Şark'ta itibar kaybetmesine en çok memnun olacak devlet ise, yine Şark'a dair büyük emeller peşinde koşan İngiltere olacaktır. Pierre Loti, bu mülahazadan hareketle *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü* eserini kaleme alacaktır. Savaşın sürdüğü yıllarda sessizliğini koruyacak olan Pierre, Türklerin savaştan büyük bir yenilgiyle ayrılmasının ardından sessizliğini bozacak ve kalemını yeniden eline alacaktır.¹²⁰

¹¹⁶ Loti, *Can Çekişen Türkiye 1914*, 90.

¹¹⁷ Loti, *Can Çekişen Türkiye 1914*, 84.

¹¹⁸ Eroğlu, *Pierre Loti'nin Mektupları ve Son Kitabı: Türkler ve Ermeniler*, 125.

¹¹⁹ Pierre Loti, *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü*, çev. Tuğrul Baykent (İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), 4.

¹²⁰ Kurak, "Türk Dostu Pierre Loti'nin Gözüyle Ermeni Meselesi", 3898.

Birinci Dünya Savaşı sonrası Millî Mücadele dönemine ışık tutan Loti, Türkiye'nin uğradığı işgal dönemini ve Türklerin kötü muameleye maruz kaldığı yılları kaleme alır. Enteresandır ki Pierre, birçok Batılı emperyalist güç tarafından işgal altında tutulan Anadolu'yu yalnızca Türklerin aleyhine görmez. Balkan halkları tarafından Rumeli'de kötü muameleye uğrayan Türklerin kader ortağı olarak saydığı Fransızların, Millî Mücadele döneminde de bu ortaklıktan pay aldığını vurgular. Bu dönemde Katolik nüfusunun Yunanlar tarafından kötü muameleye uğradığı tek yerin Balkanlar olmadığına işaret eder. Pierre'e göre Yunanlıların İzmir ve İstanbul'u işgal etmesine ses çıkarmamak, bölgedeki Fransız ve Katolik nüfus ve nüfuzuna yapılabilecek en büyük kötülüklerdendir. Nitekim İstanbul sokaklarındaki Yunanlıların Fransız subaylarını itip kakmaya meyilli oldukları görülmektedir.¹²¹ Yunanlar kahvehanelerde sigaralarının dumanlarını Fransızların suratlarına üflemeğe cesaret edebilmekte ve Fransızlar hakkında "sersem" ifadelerini tereddüt etmeden kullanabilmekteydiler.¹²²

Bununla birlikte Millî Mücadele döneminde, Türkler tarafından Yunan ve Ermenilerin katledildikleri ve zulme uğradıkları haberlerini ciddiye almaz. Türkleri katliam haberleri ile suçlayan Yunan ve Ermenileri ağır bir dil ile tenkit eder. Nitekim bu yalan haberlere prim veren Osmanlı topraklarındaki emperyalist güçlerin kötü emellerinin farkındadır. Bu dönemde bir Fransız-İngiliz rekabeti yaşandığı ifade edilebilir. Loti, İngiltere'nin Akdeniz'de hedeflerine ulaşabilmesi için Fransa'yı bölgeden saf dışı etmeye çalıştığını kavrayabilmiştir.¹²³ İngilizler, Doğu'yu Türk hükümlerinden kurtarmak ve Fransa'nın Doğu'daki etkinliğini kırabilmek için Arap ve Ermeni grupları milliyetçi fikirler üzerinden kışkırtmaktadır.¹²⁴ Maahaza Rusya'nın Ermeni cemaatine yönelik yardım ve arka çıkışları, Ermenilerin Osmanlı'nın aleyhine Rusya'ya ispiyonculuk faaliyetlerinde bulunmalarının önünü açacaktır.¹²⁵ Rusya'nın yardımlarıyla birlikte doğu bölgesinde bulunan Türk ve Müslüman topluluklar, Ermeniler tarafından büyük zulümlere maruz kalacak, Pierre Loti dışında hemen hemen hiçbir Fransız bu

¹²¹ Bu tarz hareketlere meyyal Rum taifesinin yalnızca Fransız (Katolik) ve Türk (Müslüman) gruplara benzer girişimlerde bulunduğu söylenemez. Rum taifesinin kötü muamelelerinden iki İtalyan ve bir İngiliz'in dahi hayatının kaybettiği ifade edilmektedir. Yaşar Özçetin, "Anadolu Gazetelerinden Biri Olan "İzmir'e Doğru" ve Pierre Loti'nin Gazetede Yazıları", 271.

¹²² Baldıran, "Pierre Loti'nin Türkiye'ye Olan Sempatisi", 190.

¹²³ Kurak, "Türk Dostu Pierre Loti'nin Gözüyle Ermeni Meselesi", 3899.

¹²⁴ Kurak, "Türk Dostu Pierre Loti'nin Gözüyle Ermeni Meselesi", 3905.

¹²⁵ Adil Dağıstan, "Millî Mücadele Döneminde Türk-Fransız Yakınlaşmasında Pierre Loti'nin Rolü", 110.

katliam girişimlerine ses çıkarmayacaktır.¹²⁶ Pierre, bu durumun Osmanlı Devleti'nin aleyhine olduğu kadar Katolik Fransa'nın bölgedeki çıkarlarına da ters düştüğünün farkındadır. Türkiye'nin doğusunda İngiliz veya Rus güdümünde kurulacak bir Ermeni Devleti'nin bölgedeki Fransız menfaatleri açısından oluşturacağı tehlikeyi sezebilmektedir.¹²⁷ Pierre Loti bir yandan bölgede yaşanan acımasız katliamlara ve haksızlıklara sessiz kalmaz iken diğer taraftan da Türkiye'nin doğusunda yaşanan oyunları iyi bir şekilde tetkik edebilmiştir. Pierre'e göre bu oyunların Fransa'nın lehine sonuçlanmasında, Osmanlı topraklarında tesis edilecek bir Türk-Fransız iş birliği oldukça elzem bir rol oynayacaktır.¹²⁸ Bu minvalde Loti, Millî Mücadele yıllarının ilk dönemlerinde Fransız kamuoyundaki olumsuz Türkiye ve Türk imajını gidermeye yönelik çalışmalarda bulunacak, Türk-Fransız yakınlaşmasının baş mimarlarından birisi olacaktır.¹²⁹

4. İstanbul'daki Fransız Varlığı ve Rusya'nın Etkisi

Batılı güçlerin Türkiye'deki emperyalist çekişme noktalarından birisi de İstanbul'dur. XIX. yüzyıl boyunca Devlet-i Âliyye'ye en büyük tehdit unsuru olarak beliren Rusya, İstanbul'un ehemmiyetinin farkındadır.¹³⁰

¹²⁶ Edhem Nazif, "Hakikatler Karşısında", *Işık*, sy. 25, 13 Temmuz 1335 – 13 Temmuz 1919, 2; Bununla birlikte Pierre'in *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü* başlıklı eserinde yer alan "Ermeni Katliamları" başlığı, Pierre için savaş bayrağı açmakla aynı anlamı taşımaktadır. Bkz: Adil Dağıstan, "Millî Mücadele Döneminde Türk-Fransız Yakınlaşmasında Pierre Loti'nin Rolü", 109; Kurak, "Türk Dostu Pierre Loti'nin Gözüyle Ermeni Meselesi", 3901.

¹²⁷ Kemal Kurak, "XIX. Yüzyılda Ermeni Milliyetçiliğinin Doğusunda Fransa'nın Rolü ve Pierre Loti'nin Mücadelesi", *II. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu* (Türkiye-Kayseri, 22-24 Mayıs 2008), haz. M. Metin Hülagü v.dğr., (Kayseri: Kayseri Üniversitesi Yayını, 2009), 480.

¹²⁸ Pierre Fransa'nın Türkiye'deki menfaatlerini azınlıklar üzerinden kurulacak bir ittifakta değil, doğrudan Türk hükümeti ile sağlanacak bir iş birliğinde görür.

¹²⁹ Dağıstan, "Millî Mücadele Döneminde Türk-Fransız Yakınlaşmasında Pierre Loti'nin Rolü", 110; 1920 yılı öncesi Fransız basınındaki Türkiye ve Türk imajı oldukça olumsuz bir şekilde seyrediyor. Bu dönem Fransız basınında Türkiye üzerine edinilmiş bilgilerin yetersiz olduğu ifade edilebilir. Daha geniş bilgi için Akgün'ün *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu* adlı kitabın tanıtım yazısına bakılabilir: Seçil Akgün, "Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu", *Tarih Araştırmaları Dergisi* 16, sy. 27 (1992): 282; Fakat Pierre'in Fransız kamuoyuna karşı yılmadan kaleme almış olduğu yazılar, Doğu'da Türk-Fransız iş birliğinin oluşabilmesi doğrultusunda Fransız kamuoyunu etkilemiştir. 1920'lere gelindiğinde Pierre'in bu yönde amacına ulaştığı söylenebilir. Bu dönem zarfında Pierre Loti'nin görüşlerinden Fransız kamuoyu olduğu kadar Türk basını da etkilenmiş, Pierre'in düşüncelerine katkı sağlamıştır. "*Fransa'nın istikbâli âlem-i İslâm'dadır*" başlıklı ifadelerle Türk gazeteleri, Fransa'nın bölgede etkin bir güç olarak kalabilmesini Türkler ile sağlayacağı bir ittifakta görmektedir. Bkz: H. L., "*Âlem-i İslam ve Fransa*", *İrâde-i Millîye*, sy. 31, 27 Cemziye'1 Âhîr 1338 – 18 Şubat 1920, 1.

¹³⁰ Rus Çarı Büyük Petro'nun Vasiyetnâmesi'yle belirginleşen İstanbul'un ehemmiyeti, daha sonraki Rus çar ve çariçelerinin de odak noktasını oluşturmuştur. Nitelim mezkûr vasiyetnâmede "*İstanbul ve Hindistan'a hâkim olan bir güç bütün cihanın hâkimi olur.*" şeklindeki ifadeler, daha sonraki tüm Rus hükümet politikalarının ana doğrultusunu teşkil edecektir. Petro'nun

İstanbul *dünya düzeninin merkezi* konumundadır. On dokuzuncu yüzyılda bu düzenin bozulmasına yönelik en büyük tehdit, Türkiye'nin kapı komşusu Rusya'dan gelmektedir.¹³¹ Pierre Loti, İstanbul'un Rus hakimiyeti altına girmesini pek çok açıdan bir yıkım olarak nitelmiştir.

O, bu yıkımın başında İstanbul'un doğal güzelliklerinin sonsuza dek kaybolmasını görmektedir. Kendisine has parçalarından teşekkül mozaik yapısının bozulmasından endişelenir. İstanbul'un renkli ve ışıltılı mozaığına âşık olan Pierre, zamanla İstanbul'un mozaik yapısını oluşturan parçalardan birisine dönüşmüştür. Pierre Loti üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda, Pierre'in İstanbul'dan ayrı düşünülmeceği sıklıkla vurgulanır.¹³² El'an Türkiye ve İstanbul'un birçok noktasında onun izlerini görebilmek hiç de zor değildir.¹³³ Pierre Loti için İstanbul, içerisinde nezaket ehli insanların yaşadığı, kin ve nefretin getirilerinden uzak bir yaşam tarzının hâkim olduğu bir şehirdir. İstanbul'u mistik ve efsunlu bir şehir olarak görür.¹³⁴ İstanbul'daki bu ahengin bânîleri olarak Türkleri gören Pierre, bunların korunabilmesinde de yegâne unsur olarak yine Türkleri işaret etmektedir. Pierre için İstanbul'un Ruslar tarafından işgali, tüm bu güzelliklerin kaybolması anlamını taşımaktadır. Batı'daki soğuk ve karanlık fabrikalarının ve betonarme binaların İstanbul şehir silüetinde oluşturacağı tahribatı önceden kestirebilmektedir.¹³⁵ Nitekim o dönemde İstanbul

Vâsiyetnamesi'nin tamamı için bkz: Ahmet Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet*, haz. Mehmet İpşirli, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018), 384.

¹³¹ II. Katerina dönemi Rusya'sının en büyük arzusu Osmanlı İmparatorluğu'nu yıkarak buradaki Hristiyanları esaretten kurtarmak ve İstanbul'u ele geçirmek idi. Daha geniş bilgi için bkz: Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi*, (İstanbul; Kronik Yayınları, 2020), 37.

¹³² Pierre Loti, *İstanbul 1890*, trc. Galip Baldıran, (Ankara: Vadi Yayınları, 1999), 2.

¹³³ Türkiye'de birçok cadde, işletme ve benzeri noktaların isimleri "Pierre Loti" olarak isimlendirilmiştir. Bununla birlikte İstanbul'un mimarî üslubu ve sanatsal kültürünün bir parçasını teşkil eden kitabelerden birisi de Pierre Loti adınadır. Bkz: M. Uğur Derman, "İstanbul", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 23 (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 269; Pierre, Türkiye'nin her köşesinde kendine ait birçok parça bulabilmiştir. *Aziyade* romanında Selanik'e dair birçok güzelliğe işaret etmekle birlikte, *Yeşil Cami* eserinde, tarihî kubbeleri ve ulu çınarlarıyla Bursa'ya hayran kalır. Pierre Loti'nin Bursa hakkındaki yazıları için bkz: Pierre Loti, *Yeşil Cami*, trc. Elif Gökteke, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018), 11.

¹³⁴ Irene L. Szyliowicz, "The Role of Stamboul in Pierre Loti's Turkish Fiction", *Turkish Studies Association Bulletin*, 7, sy. 2 (1983): 4.

¹³⁵ Sanayi bacalarının İstanbul'da oluşturacağı tahribattan dolayı Pierre, Payitaht'ın fabrika yerleşimlerine açılmasına karşıdır. Bu görüşü, onun birçok Türk aydını tarafından ülkenin gelişmesine ket vurmamak istemesiyle ilişkilendirilmiş ve ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Türk aydınlarının benzeri tutumları üzerine bir inceleme için bkz: Mennan, "Türkiye'de Olumsuz Pierre Loti Eleştirileri", 31-40; Oysa Pierre'e atfedilen birçok oryantalist görüş, Pierre'in istekleriyle bağdaşır nitelikte değildir. Edward Said'in "*Doğu'ya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve onun âmiri olmak*" olarak nitelendiği Oryantalist bakışta, Loti'ye bir yer yoktur. O, Doğu'yu yeniden tesis etmekten öte muhafaza etmek istemektedir. Oryantalizm hakkında bkz: Edward Said,

Boğaz'ında yükselen Robert Koleji'nin inşaatına bakıp, doğayı bozan bu beton yığınınu kızmaktan kendini alamaz.¹³⁶

Saniyen, İstanbul'un Ruslar tarafından işgal edilmesinde zarar görebilecek yegâne unsur şehrin yalnızca kendisi değildir. İstanbul'da temin edilecek bir Moskof hakimiyetinin Avrupa için, özellikle Fransa için, büyük bir tehdit unsuru oluşturacağı aşikârdır. Pierre, İstanbul'daki bir Rus hakimiyetinin Batı Avrupa için büyük kayıplar demek olduğunu kavrayabilmiştir. O, İstanbul'u dünyanın en mühim geçidi olarak görmektedir.¹³⁷ Bu bakış açısı, bir romantığın veyahut tanınmış bir edebiyat yazarının bakış açısından fazlasını taşımaktadır. Pierre; romantik söylevleri, hümanist dünya görüşü ve kaleme aldığı romanlarının ötesinde bir Fransız deniz subayıdır. Onun bahriyeli kimliğinin getirmiş olduğu özellikler, kaleme alınan birçok yazıda göz ardı edilmiştir. Pierre'in bahriyeli kimliği, Kırım Savaşı'nda Fransa'nın Rusya'ya karşı izlemiş olduğu siyasetin sürdürülmesinden yanadır.¹³⁸ 1856 yılında Fransa, Rusya'nın İstanbul üzerindeki emellerini gerçekleştirmemesi için bölgede Türkiye ile birlikte hareket etmek zorunda kalmıştır.¹³⁹ Aksi taktirde, İstanbul'un Ruslar tarafından işgali, Fransızların *dünya merkezi konumundaki* bir noktadan tardedilmesi anlamını taşımaktaydı.¹⁴⁰ Pierre Loti bu durumu, Fransa'nın başına gelebilecek en büyük tehlikelerden birisi olarak zikretmektedir. İstanbul'da kurulacak bir Rus hakimiyetinin Fransızların dünya politikasındaki yerini etkileyeceği gibi Katolik Kilisesi de bu durumdan ağır darbeler alacaktır.¹⁴¹ Aksine 1453 tarihinde İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesi, böyle-sine büyük bir dünya başkentinde birçok dinin yaşam alanı bulabilmesine olanak sağlamış idi. Rusların İstanbul'u ele geçirmeleri, bu dinsel çeşitlili-

Oryantalizm (İstanbul: Pınar Yayınları, 1989), 16.

¹³⁶ Baldıran, "Pierre Loti'nin Türkiye'ye Olan Sempatisi", 187; Günümüzde İstanbul Türklerin hakimiyeti altında bulunmasına rağmen, Pierre'in geçmişte İstanbul için söylemiş olduğu tüm o müspet yanların bugün kaç varlığını sürdürebilmektedir? Bu hususun üzerine uzunca düşünülmesi gerektiği kanaatindeyiz.

¹³⁷ Eroğlu, *Pierre Loti'nin Mektupları ve Son Kitabı: Türkler ve Ermeniler*, 131.

¹³⁸ Bu noktada belki de Fransa'yı tekrardan Osmanlı nazarında 1807 Kale-i Sultaniye Anlaşması'ndan önceki *yegâne müttefik* konumuna taşımak istediğini, en azından Osmanlı dış politikasında Fransa'nın daha etkin bir yer edinmesini arzuladığını ifade edebiliriz. 1807 yılında imzalanan Kale-i Sultaniye Anlaşması ile Bâbüal'de uzun yıllardan beri süren Fransa'ya bağımlı dış politika noktalandırılmış, Fransa Osmanlı dış politikasındaki ağırlığını İngiltere'ye kaptırmıştır. Daha geniş bilgi için bkz: Süheyla Yenidünya, "Kale-i Sultaniye Anlaşması'nın Gizli Görüşmeleri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11, sy. 1 (2009): 310.

¹³⁹ Kemal Beydilli, "Boğazlar Meselesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 6 (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 267.

¹⁴⁰ Eroğlu, *Pierre Loti'nin Mektupları ve Son Kitabı: Türkler ve Ermeniler*, 118.

¹⁴¹ Eroğlu, *Pierre Loti'nin Mektupları ve Son Kitabı: Türkler ve Ermeniler*, 130.

ğin son bulmasıyla aynı anlamı taşımaktadır. İstanbul'da oluşabilecek bir Rus güdümünde, özellikle Katolik cemaatin İstanbul'da ne derecede bir temsiliyet hakkı kazanabileceğini tahmin etmek hiç de zor değildir.

Sonuç

Bu çalışmada Pierre Loti'nin Osmanlı'ya yönelik tutumları, Pierre'in Doğu'ya olan hayranlığının bir nişanesi olmaktan ziyade, Fransa'nın Doğu'daki çıkarlarına yönelik reel-politik bir gözlemin tezahürü olarak ele alınmıştır. Alışlagelenin aksine, Pierre'in romantik kişiliği ve hümanist dünya görüşü bu çalışmada geri planda tutulmuş, bahriyeli kimliğinin getirmiş olduğu ve tecrübeye dayanan görüşleri ön plana çıkartılmıştır. O, yaşadığı çağın sorunlarına romantik söylevler değil, reel-politik çözümler üretebilmiştir. Ülkesinin Şark'taki menfaatlerini tarihsel bilgisi ve askerî tecrübesiyle kavrayabilmiş ve güçlü edebî yönüyle de düşüncelerini Düvel-i Muazzama'ya karşı savunabilmiştir. Bu minvalde, takribî 1911 ilâ 1921 aralığını kapsayan dönem içerisinde, makaleleri, gazete yazıları ve çeşitli eserleriyle ülkesinin Osmanlı Devleti'yle menfaatlerinin kesiştiği birçok noktayı işaret etmiştir. Türkiye'nin Balkanlar'ı kaybetmesiyle Fransız ve Katolik nüfuzuna karşı ortaya çıkabilecek olumsuz etkenleri sıralamıştır. Türkiye'nin doğusunda ve Akdeniz'de Batılı devletlerin azınlıkları kullanarak Fransa'yı emperyalist mücadelenin dışına ittiğini ön görebilmiştir. Bununla birlikte Şark'ta Fransa karşısında beliren Rus tehdidinin ön sinyallerini vermiştir. Pierre tüm bu tehditler karşısında Fransa'nın Şark'taki menfaatlerini, bölgede kurulacak bir Türk-Fransız ittifakında görmüştür. İngiltere ve Rusya Türkiye'deki kazanımlarını azınlıklar üzerinden gerçekleştirmeye çalışırken, Pierre, Fransa'nın Türkiye'deki menfaatlerini azınlıklar üzerinden kurulacak bir ittifakta değil, doğrudan Türk hükümeti ile girişilecek bir iş birliğinde görmüştür. Nitekim Fransa'nın bölgedeki çıkarlarını her geçen gün daha iyi bir şekilde kavrayabilmesinde ve Fransa'nın atacak olduğu adımları yeniden hesaplamasında Pierre Loti'nin payı oldukça büyüktür.¹⁴² 1920 yılı öncesi Fransız basınındaki Türk ve Türkiye imajına bakılacak olursa bu durum daha net bir şekilde görülebilir. Bu dönemde Fransa kamuoyundaki Türk ve Türkiye imajı oldukça olumsuzdur. Fakat Pierre'in Fransız kamuoyuna karşı yılmadan kaleme aldığı yazılar, 1920 yılı ve sonrasındaki Fransız kamuoyunu Türk-

¹⁴² Dağıstan, "Millî Mücadele Döneminde Türk-Fransız Yakınlaşmasında Pierre Loti'nin Rolü", 110.

lerin lehine etkileyecektir. Nitekim 1920'lere gelindiğinde Pierre Loti'nin görüşleri yalnızca Fransız kamuoyunu etkilememiştir. Dönemin Türk basını da Pierre'in söylevlerinden etkilenecek Pierre'in görüşlerini destekler nitelikte çalışmalarına imza atmıştır.

Loti, Fransa'nın menfaatlerinin Şark'ta görebileceği zararlar kadar Şark üzerine de derin kaygılar taşımıştır. Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Cihan Harbi ve Millî Mücadele yıllarındaki konjonktürde, haksızlığa ve büyük mezalimlere uğrayan Türk ve Müslüman topluluklarının haklarını her şeye rağmen savunabilmiştir. Dönemin Türk hükümrancılığı altında bulunan topraklardaki sulhun ve çeşitli güzelliklerin Avrupalı emperyalist güçlerin himayesine geçmesiyle birlikte bozulacağı endişesini taşıyan Loti, bu endişesinin gerçekleşmemesi adına her türlü çabayı göstermiştir.

Kaynakça

- Ahmad, Feroz. "İttihat ve Terakki'nin Dış Politikası (1908-1919)". *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi 2*, (1985): 293-303.
- Ahmet Cevdet Paşa. *Târih-i Cevdet*. haz. Mehmet İpşirli. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018.
- Akgün, Seçil. "Yahya Akyüz, Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu". *Tarih Araştırmaları Dergisi 16*, sy. 27 (1992): 281-283.
- Armaoğlu, Fahir. *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi*. İstanbul: Kronik Yayınları, 2020.
- Baldıran, Galip. "Pierre Loti'nin Türkiye'ye Olan Sempatisi". *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, sy. 14 (2002): 187-192.
- Baldıran, Galip. *Pierre Loti ve Oryantalist Söylem*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2005.
- Baykent, Tuğrul. "Pierre Loti". *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sy. 7 (1996): 11-14.
- Beydilli, Kemal. "Trablusgarp Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 2 (Ankara: TDV Yayınları, 2019). 606-609.
- Beydilli, Kemal. "Boğazlar Meselesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 6 (İstanbul: TDV Yayınları, 1992). 266-269.
- Bolay, Süleyman Hayri. "Akl-ı Selîm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 2 (İstanbul: TDV Yayınları, 1989). 275-276.
- Büyüköztürk, Şener v.dğr.. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları, 2013.
- Dağistan, Adil. "Millî Mücadele Döneminde Türk-Fransız Yakınlaşmasında Pierre Loti'nin Rolü". *Türk Kültürü Araştırmaları 31*, sy. 1-2 (1995): 105-112.

- Derman, M. Uğur. "İstanbul". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 23 (İstanbul: TDV Yayınları, 2001). 267-271.
- Eroğlu, Nazmi. *Pierre Loti'nin Mektupları ve Son Kitabı: Türkler ve Ermeniler*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları, 2015.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2002.
- Hikmet, Nazım. *Bütün Şiirleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Kahraman, Kemal. "Loti, Pierre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 27 (Ankara: TDV Yayınları, 2003). 213-214.
- "Klod Fare" İstanbul'da". *Dilek*, sy. 10, 15 Kânûn-ı Sâni 1338 – 15 Haziran 1922.
- Kurak, Kemal. "Türk Dostu Pierre Loti'nin Gözüyle Ermeni Meselesi". *Yeni Türkiye*, sy. 64 (2014): 3895-3906.
- Kurak, Kemal. "XIX. Yüzyılda Ermeni Milliyetçiliğinin Doğuşunda Fransa'nın Rolü ve Pierre Loti'nin Mücadelesi", *II. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Sempozyumu* (Türkiye-Kayseri, 22-24 Mayıs 2008), haz. M. Metin Hülagü v.dğr., 477-490. Kayseri: Kayseri Üniversitesi Yayını, 2009.
- Küçük, Cevdet. "Balkan Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5 (İstanbul: TDV Yayınları, 1992). 23-25.
- Loti, Pierre. *Aziyade*. İstanbul: Oğlak Yayınları, 2018.
- Loti, Pierre. *Can Çekişen Türkiye 1914*. haz. Fikret Şahoğlu. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1973.
- Loti, Pierre. *Doğudaki Hayalet*. çev. Faruk Ersöz. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 2000.
- Loti, Pierre. *İstanbul 1890*. trc. Galip Baldıran. Ankara: Vadi Yayınları, 1999.
- Loti, Pierre. *Sevgili Fransa'mızın Doğudaki Ölümü*. çev. Tuğrul Baykent. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Loti, Pierre. *Yeşil Cami*. trc. Elif Gökteke. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018.
- Loti, Pierre. *Türkiye İçin Mektuplar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- L., H.. "Alem-i İslam ve Fransa". *İrâde-i Millîye*, sy. 31, 27 Cemziye'1 Âhir 1338 – 18 Şubat 1920.
- L., H.. "Bizden Ne Bekliyorlar?". *İrâde-i Millîye*, sy. 23, 11 Cemziye'1 Evvel 1338 – 2 Şubat 1920.
- Mennan, Zeynep. "Türkiye'de Olumsuz Pierre Loti Eleştirileri". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 20, sy. 2 (2003): 31-40.
- Nazif, Edhem. "Hakikatler Karşısında". *Işık*, sy. 25, 13 Temmuz 1335 – 13 Temmuz 1919.
- Ortaylı, İlber. *Son İmparatorluk Osmanlı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Özüçetin, Yaşar. "Anadolu Gazetelerinden Biri Olan "İzmir'e Doğru" ve Pierre

- Loti'nin Gazetedeki Yazıları". *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi* 4, sy. 18 (2011): 264-273.
- Said, Edward. *Oryantalizm*. İstanbul: Pınar Yayınları, 1989.
- Szyliowicz, Irene L.. "The Role of Stamboul in Pierre Loti's Turkish Fiction". *Turkish Studies Association Bulletin* 7, sy. 2 (1983): 1-5.
- Şahin, Sümeýra Zeynep ve Balta, Muhammed Abdullah. "Pierre Loti'nin Doğusu: Oryantalist Söyleminde Türkiye İzleri", *Korku ve Kaygı Çağında İnsan ve Toplum Öğrenci Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (Türkiye-Ankara, 9-10 Ocak 2021), ed. Sait Okumuş v.dğr.. 191-207. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, 2021.
- YAZICI, Fatih. "Tarihsel Tarama". *Tarih İçin Metodoloji*. ed. Ahmet Şimşek. Ankara: Pegem Akademik Yayınları, 2015.
- Yenidünya, Süheyla. "Kale-i Sultaniye Anlaşması'nın Gizli Görüşmeleri". *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11, sy. 1 (2009): 309-325.